

Toplumsal Değişmelerin Ülkemiz Eğitimine Etkileri

Doç. Dr. Mahmut TEZCAN*

Bu yazımızda ülkemizdeki toplumsal değişmelerin eğitime yansımalarına değinilecektir. Konu, toplumsal değişme kavramının açıklanışı ve bunun eğitimle ilişkileri ve bu ilişkilerin başlıca alanları çerçevesinde ele alınacaktır.

I. TOPLUMSAL DEĞİŞME KAVRAMI

Hiçbir toplumun durgun, hareketsiz olduğu söylenemez. Her toplumda sürekli olarak bir dinamizm, bir değişme görülür. Toplumsal davranış örnekleri, toplumsal yapılar, toplumsal sistemler ve toplumsal kuralları sürekli olarak değişme süreci içersindedirler. Ancak bu değişme her alanda ve her zaman açık ve kesin olmadığı gibi, hız bakımından da her devirde aynı değildir.

«Değişme» kavramı, belli bir durum esas alınmak suretiyle bu durumdan vaki olacak farklılaşma biçiminde anlaşılmalıdır. Toplumsal değişme kavramı ise çeşitli sosyologlarca farklı biçimlerde tanımlanmıştır. Fakat ortak bir tanım vermek gerekirse, «Toplumsal yapının ve onu oluşturan toplumsal ilişkiler ağının ve bu ilişkileri belirleyen toplumsal kurumların değişmesidir» diyebiliriz.

II. EĞİTİMİN TOPLUMSAL DEĞİŞMEYE İLİŞKİN İŞLEVLERİ

Bu konuda eğitimin iki işlevinden söz edilmektedir

A. Eğitimin tutucu işlevi

Eğitimin görevlerinden birisi, kültürel değerlerini ve toplumsal davranış örneklerini genç üyelerine aktarmaktır. Bu araçlarla toplum, temel toplumsal uyumu sağlar ve geleneksel yaşam biçimini korur. Buna, «Eğitimin tutucu işlevi» denmiştir. Bu açıdan eğitim, bir toplumsal denetim aracı olarak görülür. Çünkü bu yönüyle eğitim, mevcut kültürü korumaya ve düzeni bozucu nitelikte görülen davranışları denetlemeye yöneliktir. Totaliter rejimlerde eğitimin tutucu işlevi önem kazanır.

B. Eğitimin yaratıcı işlevi

Modern toplumun, aynı zamanda, eleştirici ve yaratıcı, yeni buluşlar ve keşifler yapan ve toplumsal değişmeyi başlatmayı arzulayan bireylere de gereksinimi vardır. Değişikliği hazırlamak da eğitimin yaratıcı işlevini oluşturur. Eğitim sistemi, yenilikçi elemanları sağ-

(*) A. Ü Eğitim Fakültesi Eğitimin Sosyal ve Tarihi Temelleri Bölümü Öğretim Üyesi.

lar ve asgari uyumsuzluklarla gerekli değişmelerin cereyanını gerçekleştirir. Yenilikçi elemanlar, daha çok okullar yoluyla sağlanır. Bunun için, eğitim sisteminin kendini yeniliğe uydurması gerekir. Örneğin sanayileşmekte olan bir ülkede eğitim sisteminin sürekli teknik yenileşmeye, müfredat programlarıyla, bu alanda uzman sağlayan okullarla, öğretim elemanlarını yetiştirmekle ayak uydurması gibi.

Bazen geleneğin aktarılması, değişikliğin başlatılma arzusu ile çatışma durumunda bulunabilir. Toplum yavaş bir biçimde değiştiği zaman, onun kültürünün yeni ögeleri daha kolaylıkla benimsenebilir. Fakat 20. yüzyılın sanayileşmiş toplumlarındaki hızlı değişme, düşünce ve yaşamın yeni ve eski alışkanlıkları arasında büyük çatışmalara yol açmıştır. Öyleyse burada, eğitimin her ikisi de gerekli olan iki karşıt işlevi ile karşı karşıyayız. Bazı toplumsal koşullar altında bu karşıt işlevlerin uzlaştırılması olanaklıdır. Bir eğitimci der ki : «Eğitimdeki amaç, yetiştirilecek tipi göstermek ve bu tipin de ötesinde bir gelişmeyi sağlamaktır.»

Eğitim, toplumsal denetim aracı olarak kullanıldığında, gencin davranışını topluma uyacak biçimde değiştirebilir. Demokratik bir toplumda uyma, aynı zamanda değişmeye hazır ve muktadir olma demektir. Oysaki bu iki işlev özellikle demokrasilerde, aynı işlevin bir parçası durumuna gelir. Bu iki işlevin demokrasilerde birbiriyle bağdaşma olanağı daha fazladır. Çünkü demokrasi geleneği, azami düşünce ve söz özgürlüğüne müsaade ettiği gibi, eleştiricilik ve değişiklikten yanadır. Bu her iki işlev de demokratik bir toplumdaki kişinin görevi durumuna gelir. Böyle bir toplumda tam gelişmiş bir kişi olmak demek, o toplumun tüm üyeliğine aynı zamanda o toplumu değiştirme gücüyle donanmış yaratıcı üyeliğine sahip olmak demektir. Ülkemizde halk oyunlarındaki gelişmeleri bu konuya bir örnek olarak verebiliriz. Daha önceleri halk oyunlarımız, yöresel kalmış, tüm ülkeye yaygınlaştırılmamıştı. Fakat bugün oyunlarımız geliştirilmiş ve yaygınlaştırılmıştır. Gönüllü dernekler ve örgün eğitim içerinde ve çeşitli kuruluşlarca oyunlar, standart duruma getirilmiş, canlandırılmış, konular eklenmiştir. Müzik ve yöresel özellikleri korunmuştur. Bu örnekte kültürün hem aktarılması, hem de geliştirilmesi söz konusudur.

III. EğİTİM — TOPLUMSAL DEęİŐİME İLİŐİSİ

Eğitim, bireyin hem kendisi ve hem de çevresi hakkındaki bilgisini ve kavrayışını artırır. Görüşlerini değiştirir. Birey ve toplumun gelişmesi için gerekli koşulları yaratır.

Eğitim, tanımı gereği, bireylerde olumlu tutum değişikliğine yol açar. Okullar değişmeye uygun bir atmosfer yaratmaya çalışırlar. Ayrıca eğitim, değişme korkusunu ortadan kaldırıır. Değişimde rol

alan yenilikçiler, genellikle, örgün öğrenimden geçmiş deneyim sahibi kimselerdir. Bu nedenle eğitimin toplumsal değişimdeki önemi açıktır.

Eğitim ve toplumsal değişme arasındaki neden-sonuç ilişkisi tartışmalıdır. Yani, toplumdaki değişmeler eğitim sonucu mu ortaya çıkmıştır? Yoksa, toplumdaki değişmeler eğitimi değiştirmekte midir?

Sosyolojide neden-sonuç ilişkilerinin karşılıklı olduğunu belirten sosyologlar vardır. Bu bakımdan toplumsal değişmeler, eğitimi belirli bir yönde değiştirmeye zorladığı gibi, eğitim yoluyla toplumun istenen ya da planlanan yönde değiştirilmesi de söz konusudur. Başka bir ifade ile, eğitimde başlatılan bir değişme, toplumsal yapının diğer parçalarını değişme yönünde etkilediği gibi, kendisi de sürekli olarak diğer parçalarda ortaya çıkan değişmelerin etkisinde kalmaktadır. Bununla birlikte, birçok araştırmacı, karşılıklı ilişkiyi kabullenmekle beraber, başlangıç noktası olarak toplumun değişmesini alma ve toplumsal değişimin eğitim sistemini ne yönde değiştirdiğini gösterme eğilimindedirler. Örneğin Max Weber'e göre, toplumun işleminde eğitimin rolü ikincildir, yardımcıdır. Eğitim, kendi başına biçimlendirici etmen değildir. Ogburn ve Ottaway da eğitimin bir bağımlı değişken olduğuna değinir.

IV. TOPLUMSAL DEĞİŞME VE EĞİTİM İLİŞKİSİNİN

BAŞLICA ALANLARI

Toplumsal değişme, eğitime de yansımakta ve eğitim alanında yeni sorunlar doğurmaktadır. Bunları ülkemizdeki gelişmeler bakımından aşağıdaki noktalar etrafında toplayabiliriz :

A. Bilim ve teknolojideki gelişmeler

Uygulamalı bilimlerin gelişmesi, eğitim sorunlarının artışına ve çeşitlenmesine yol açmaktadır. Bu husus, hem gelişmekte olan, hem de sanayileşmiş toplumlar için söz konusudur.

Teknolojik değişmeler, okulu üç yönden etkilemektedir. Birincisi, yeni becerilere sahip bireylere istem yaratmasıdır. Böylece, toplumsal değişme ile ortaya çıkan yeni konular ve rollerin gereklerini yerine getirecek bireylerin kurumlarca yetiştirilmeleri gerekir. Bu durumun okula ilk etkisi, müfredat programlarının ve ders konularının değiştirilmesi yönündedir.

Ülkemizde IBM makinelerinin üniversitelerde araştırmalar için ve büyük işletmelerde çeşitli işlemlerde yararlanılması nedeniyle kompüter uzmanlığı, turizme ilişkin uzmanlıklar, TV.'ye ilişkin uzmanlık alanları (Prodüktörlük, kameramanlık, programda vs.) okullarda rehberlik hizmetleri için uzmanlar, çeşitli planlama uzmanları (Kent plancısı, ekonomik planlamacı ve eğitim plancısı), sosyal hizmet uz-

manlığı gibi yeni meslekler, toplumsal gelişme sürecinin yarattığı ve istem duyduğu başlıca çalışma alanlarıdır. Böylece artan uzmanlaşma, uzmanlık öğretimini gerekli kılmakta ve öğretimin uzamasına neden olmaktadır.

Teknolojik değişmelerin artan hızının ikinci etkisi, okulu bitirmiş kimselerin yeni gelişmelere intibakını sağlamak için eğitim sistemlerinin bireyleri hazırlaması gerektiğidir. Değişen mesleksel istemlere uyarlanmak için yeni beceriler edinmek gerekir. Bunun için her çeşitteki tüm okullar, yetişkin eğitim programlarına ve örgün yeniden eğitim uygulamalarına girmek zorunluluğunu duymuşlardır. Bu yüzden yeni planlama eylemlerine gereklilik duyulmuştur. Ayrıca okullar, bu değişen iş dünyasına bireylerin katılımını sağlamak için, onların temel entellektüel beceriler kazanması sorununu da üzerlerine almışlardır. Bugün, «Yaşam boyu eğitim» kavramı geliştirilmiş olup tüm ülkelerde benimsenmekte ve sürekli bir eğitim anlayışını ifade etmektedir. Bu amacı gerçekleştirmek sadece okullar yoluyla olmamakta, iş yerleri (Şirket, fabrika, devlet daireleri) de devreye girmektedir. Okul sonrası eğitim, kişileri, duruma alıştırmaya, bilgi-beceri tazeleme, yeniliklerle donatma gibi amaçlara yönelmiştir. Bunlar «Halk eğitimi» (yetişkin eğitimi) ve «İşbaşında eğitim» gibi programlarla gerçekleştirilmektedir. Bugün Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Orduda ve diğer bakanlıklarda «Hizmet İçi Eğitim» kursları verilmektedir. Devlet Yabancı Diller Okulu da bu türdendir. Ayrıca yurt dışında bilgi görgü arttırmak amacıyla devlet memurlarına olanaklar sağlanmıştır. Ayrıca üniversitelerimiz de çeşitli programlarıyla (lisans tamamlama, öğretmen yetiştirme, yüksek lisans ve doktora) bu tür gereksinimleri karşılamaktadır. Ayrıca Devlet Memurları Yasası da memurların hizmet içi eğitimlerini sağlamak için her kuruluşta birer eğitim birimi kurulmasını öngörmüş ve bu husus kısmen gerçekleşmiştir. Böylece bu kurumlar, kendi personellerinin eğitimi için sürekli olarak, tam zamanlı eğitim uzmanlarına ve öğretim personeline gereksinim duymuşlardır.

Teknolojik değişmelerin okul üzerindeki üçüncü etkisini birkaç noktada toplayabiliriz.

- a) Kitle iletişim araçlarının gelişmesi.
- b) Ulaştırma sistemindeki değişmeler.
- c) Öğretim araç ve gereçlerindeki gelişmeler.

Radyo, TV, basın (kitap, dergi, gazete) ve filmlerden eğitim bakımından ülkemizde geniş ölçüde yararlanılmaktadır. Bu araçlar, ülkemizde formal eğitim ve doğal eğitim açısından birer araç durumuna gelmişlerdir. Ulaştırma araçları da okulu etkilemiştir. Örneğin A. B. D de otomobilin artışı, yeni ergen davranış örnekleri yaratmış-

tır. Böylece ayrı bir ergen kültürü gelişmiştir. Otomobil, bunlara özgürlük ve hareketlilik sağlamıştır. Ailelerinin doğrudan denetiminden kurtulmuşlar, ayrıca otomobil onlara gizlilik kazandırmıştır. Aynı şeyler ülkemiz bakımından da geçerlidir. Sınırlı da olsa özellikle büyük kentlerdeki yerli ve yabancı araba sahipliliği onlara hareketlilik, eğlenme, dinlenme ve özel ergen kültürü geliştirme olanakları sağlamıştır.

Yeni öğretim ve yönetsel teknikler de okullarda öğrenimi etkilemiştir. Bilgisayarlar ve diğer öğretim araç-gereçleri öğretimin çehresini değiştirmiştir.

Sanayileşme yeni iş alanları yaratırken otomasyon hareketi, belirli iş kollarındaki işçilerin işsiz kalmalarını ortaya çıkarmaktadır. Eğer teknisyen, güçlü bir genel eğitim alamamışsa işsiz kalmaktadır. İşte böyle kimselerin yeniden yeni iş alanlarına yönltilmesi için yetişkin eğitimi kurslarının önemi giderek artmaktadır. Esasen işbölümünün hızla artışı, yeni uzmanlık alanları yarattığı için, işsiz kalanların bu yeni alanlara yönltilmesinde eğitime görev düşmektedir.

Uzmanlaşma, ayrıca, resmi ve özel kurumlarda olduğu gibi, okul ve eğitim kurumlarında da yönetici-uzman çatışmasına neden olmaktadır. Okul içinde ve eğitim kurumlarında yöneticilerin, öğretmen, rehberler, eğitim araçları ve program geliştirme uzmanları ile çatışmaları bu konuda birer örnektir. Özellikle okul yöneticisi ile rehberlerin çatışması ülkemizde oldukça yaygınlaşmaktadır

B. Kentleşme

Sanayileşme süreci, kentleşmeyi beraberinde getirmekte, kentleşme ise, eğitim kurumunu etkilemektedir. Tüm ülkelerde kırsal alanlardan kentlere doğru sürekli bir iç göç hareketi görülmektedir. Bu durum, okullarda öğrenci sayısının artmasına, sınıfların kalabalıklaşmasına, okul sayısının yetersizliğine, öğretimin niteliğinin düşmesine, öğretmen sayısının, öğretim araç ve gereçlerinin sayıca yetersizliğine yol açmaktadır.

Ülkemizdeki gecekondularda hâlâ klasik öğretimde bulunmaktadır. Oysaki bu tür öğretim, yukarda değinilen okulun sorumluluklarını yerine getirememektedir. Gecekondulardaki eğitim ve halk eğitiminin, hem yeni gelenleri kente uyarlamak, yeni çevreye uyum sağlamak, hem de klasik öğrenim türünden çok, teknik öğretime yönelmek, yeni ortamda yaşamak, geçim sağlamak için gerekli becerileri sağlayıcı ekonomik görevleri yüklenmesi gerekmektedir. Çünkü düşük gelirli gecekondulu halkının çocuklarına yönelecek teknik eğitim, onların kısa zamanda meslek sahibi olmalarını sağlayabilir. Ayrıca yetişkinler için okuma yazma kursları, kadın eğitimi ve çeşitli meslek kursları da gereklidir. Bizde ise gecekondulu yörelerindeki okullar,

çevreden soyutlanmışlardır. Çevre ile hiç ilişkisi olmayan ayrı bir dünyadırlar. Çevreyi kalkındırmaya ve çevrenin kültür merkezi olma işlevini üzerine alabilecek topluluk okulu tipine dönüşmemişlerdir. Sadece geleneksel okul tipindedirler.

C. Demografik değişimler

Dünyanın her tarafında cereyan eden nüfus artışı, eğitime olan istemi giderek arttırmaktadır. Bu istemin yeterince karşılanamaması eğitimde sorunlar doğurmaktadır. Çünkü nüfus artışına koşut olarak okul, öğretmen sayısı da o oranda artış gösteremiyor. Örneğin ülkemizde hem nüfus artışı ve hem de diğer nedenlerle üniversitelere artan istemi mevcut üniversiteler yanıtlayamamaktadır. Bu durum, öğretim tekniğini de etkilemiş ve mektupla öğretim, yay-kur gibi uygulamalar ortaya çıkmıştır. Kalabalık sınıflar, öğretimin niteliğini de etkilemekte, ikili, üçlü öğretime yol açmaktadır. Aşağıdaki çizelge, ilkokullardaki öğretim biçimlerini göstermektedir.

Öğretim Biçimlerine Göre Etkinlikteki İlkokullar

Yıllar	İl ve İlçe Merkezleri				Bucak ve Köylerde			
	Normal	İkili	Üçlü	Top.	Normal	İkili	Üçlü	Top.
1968-1969	1.383	1.754	34	3171	28.253	4083	22	32358
1970-1971	1.266	2.179	50	3495	27.287	7528	22	34837
1974-1975	999	2.062	149	3750	27.052	10212	46	37310

Kaynak : Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1979-1983, s. 436.

Şimdi, ülkemizde bir toplumsal değişme göstergesi olarak klasik ve teknik eğitimdeki nicel gelişmelere bir göz atalım.

a. İlköğretim

Temel Eğitim I. Kademedeki (İlköğretimde) İkinci ve Üçüncü Plan Amaçlarının Gerçekleşme Durumu

Yıllar	Plan Amaçları			Plan Amaçlarında Gerçekleşme			Bin
	Çağ		Okullaş. oranı %	Çağ		Okullaşma oranı %	
	nüfusu	Toplam öğrenci		nüfusu	Toplam öğrenci		
	7-12 yaş			7-12 yaş			
1970-1971	5.720	5.400	94	5.992	4.992	83.3	
1975-1976	5.988	5.689	97	6.109	5.320	87.1	
1977-1978	6.242	6.242	100	6.147	5.384	87.5	

Görüldüğü gibi ilkokullarda plan amaçlarında gerçekleşme memnunluk vericidir. Fakat okullaşma oranında % 100 gerçekleşme henüz sağlanamamıştır.

Üçüncü plan döneminde okul sayılarında % 7.2'lik bir artış olmuş, 1973-74 öğretim yılında 40.610 olan faal ilkokul sayısı 1977-78 öğretim yılında 43.526'ya yükselmiştir.

Okulsuz köy sayısı 1970 yılında 4 662'den 1975 yılında 3 116'ya inmiştir.

b. Temel Eğitim İkinci Kademe (Ortaokullar)

1973-1978 yılları arasında ortaokul sayısındaki artış % 51.1 olduğu halde öğrenci sayısındaki artış % 18.3 dolayında olmuştur.

c. Genel Ortaöğretim (Liseler)

1963 yılında genel lise oranı % 62 iken 1978 sonunda % 60 olmuştur. Oysa 3. plan dönemi sonunda bu oranların, genel öğretim için % 45, mesleki ve teknik öğretim için % 55 olması öngörülmüştü. Ancak gelişme, mesleki ve teknik öğretim doğrultusunda değil, genel liseler doğrultusunda olmuştur.

3. Plan Döneminde Genel Ortaöğretimde Sayısal Gelişme

Yıllar	Ortaokul sayısı		Lise sayısı	
	Toplam	Öğrenci sayısı	Toplam	Öğrenci sayısı
1973-1974	2124	893.930	594	227.010
1974-1975	2300	899.137	641	310.680
1975-1976	2592	996.020	733	353.345
1976-1977	2907	1012.091	790	372.492
1977-1978	3211	1057.756	871	425.180

d. Mesleki ve Teknik Öğretim

Hernekadar arzulanan amaçlara henüz ulaşılmamış ise de bugün toplumumuzda geniş bir mesleki ve teknik öğretim örgütü vardır. Bu konudaki sayısal gelişmeleri aşağıdaki gibi özetleyebiliriz :

Ortaokul ve lise düzeyinde öğretim yapan okullardan oluşan örgün mesleki ve teknik ortaöğretim'in 1. devresinde 1973-74 öğretim yılında 48.880 olan öğrenci sayısı toplam % 201.7'lik bir artışla 1977-1978'de 147.490 olarak gerçekleşmiştir. Ancak bu sayısal gelişme içinde en büyük pay, İmam Hatip Ortaokullarına aittir. 1973-74'te İmam Hatip Okullarındaki öğrenci sayısı toplamı 10.785 iken % 904.5'lik bir artışla 1977-1978'de 108.345'e ulaşmıştır.

Okullaşma Oranlarındaki Gelişme (1973-1978)

	(Yüzde)				
	1973 1974	1974 1975	1975 1976	1976 1977	1977 1978
Mesleki ve Teknik Öğretim	1.9	2.3	3.1	4.1	4.9
Mesleki ve Teknik Liseler	9.0	9.2	10.0	9.8	10.0
Genel Liseler	11.2	12.3	12.5	13.0	14.6

Teknik Liseler

3. planda, tüm teknisyen okulları ile fiziki olanağı ve öğretim kadrosu uygun sanat enstitülerinin 1973-1974 öğretim yılında ilk kayıt yapacak biçimde teknik liselere dönüştürüleceğinin öngörülmesine karşın, bu düzenleme plan dönemi içinde gerçekleştirilememiştir. Uygulama, teknik lise ve endüstri meslek liseleri ayırımı biçiminde olmuştur. Teknik liselerin gelişmesi sınırlı tutulmuş, bu nedenle gelişme daha çok endüstri meslek liselerinde olmuştur.

Teknik Liselerde Gelişme (1973-1978)

Yıllar	Okul sayısı	Mezun	Öğretmen sayısı
1973-1974	36	1.191	159
1974-1975	43	1.194	162
1975-1976	44	1.345	170
1976-1977	55	1.500	159
1977-1978	56		

Endüstri Meslek Liseleri

Mezunlara sanayinin isteminin ve sağlanan olanakların aynı düzeydeki diğer okul mezunlarına oranla daha yüksek olması, teknik lise ve endüstri meslek lisesi öğretim programlarının yüksek öğretim hazırlayıcı niteliği de taşıması ve bazı yüksek öğretim kurumlarının kontenjan ayırması gibi nedenlerle bu okullara istem hızla artmıştır.

Öğretim kadrosu ve donatımda gerekli nitelik ve nicelik gelişmesi sağlanmaksızın yaratılan kapasite, eğitimin niteliğini olumsuz yönde etkilemiştir. Öğretmen kaynağındaki yetersizlik ve sanayinin bu okulların öğretmenlere sağladığı daha iyi olanaklar nedeniyle, öğretmen sayısında yeterli gelişme olmamıştır.

Endüstri Meslek Liselerinde Gelişme (1973-1978)

Yıllar	Okul sayısı	Mezun	Öğretmen sayısı
1973-1974	141	17.542	3.556
1974-1975	145	19.792	3.777
1975-1976	152	22.795	4.093
1976-1977	161	25.000	4.340
1977-1978	178		4.579

Kız meslek liselerinde öğrenci sayısı yönünden plan amaçlarına uygun gelişme olmuştur.

Ticaret Meslek Liseleri ve İmam Hatip Liselerinde sayısal gelişme hızlı olmuştur ve mezunların istihdamında belli bir doygunluğa ulaşılmıştır. Planlı dönemde en yüksek öğrenci artışı, İmam Hatip Liselerinde kaydedilmiştir. Yıllık ortalama artış oranı % 24. Bunu % 13.9 ile endüstri meslek lisesi, onu da % 10.6'lık bir oranla ticaret lisesi izlemiştir. Orta dereceli mesleki ve teknik eğitimin planlı dönemde yeter derecede gelişememe nedenleri çok çeşitlidir. En önemli neden, bu eğitim türünün maliyetinin yüksek oluşu ve mezunların yüksek öğretime kapalı oluşları idi. 1970 yılına değin kapalı uygulama vardı. Şimdi üniversiteye girebilmekle birlikte sayıca az temsil edilmektedirler.

Bugün teknik okul mezunlarının

- Üniversiteye girişleri sağlanmıştır.
- Sanayileşmemiz bu elemanlara gereksinim duymaktadır.
- Artık bu okullar sınavla öğrenci almaktadır.
- Halkın bu okullarda öğrenim isteği giderek artmaktadır

D. Yükseköğretim

Toplumsal ve kültürel değişmede yükseköğrenimin yeri daha önemlidir. Bu öğrenime katılanların yaşlarının yüksek oluşu, gönüllü oluşları, fakültelerin neyi nasıl öğretecekleri konusundaki farklı güçleri, farklı denetim ve kaynaklara sahip oluşları ve farklı kurum tipleri, onların değişmedeki rollerini arttıran etmenlerdir. Üniversiteler, geniş çaplı araştırma işlemlerini yöneten kuruluşlardır. Bu araştırmalar bilgi ve teknolojinin gelişmesine katkıda bulunur. Bunlar sanayinin değişmesine, kent örgütünde, tarımsal yöntemlerde, gıda üretiminde ve dağılımında, tıpta ve ruh sağlığında etkide bulunur. Yükseköğrenim, uzmanlaşmış bir toplumun yaratılmasına yardımcı olur.

Yükseköğrenim, toplumumuzda statü hareketliliği için bir kanal durumuna gelmiştir. Bu nedenle yükseköğrenime olan toplumsal istem, fazlalaşmış ekonominin gereksinim duyduğu yüksek nitelikli insan gücünü yetiştirmede yetersiz kalmıştır. Bugünkü kapasiteyle de, gençlerin öğrenim isteğini karşılayamaz duruma düşmüştür. İkinci plan döneminde toplam öğrenci sayısı 39.492 artış, üçüncü plan döneminde ise 61.240 artış göstermiştir.

E. Özel Eğitimin Gelişmesi

Gelişim ve eğitim gereksinimleri olağan koşullar altında karşılanamayacak kadar farklılık gösteren çocuklara ayrıcalıklı çocuklar

denmektedir. Bunların özel eğitim gereksinimlerini karşılamak için geliştirilmiş olan örgüt, kurumlar, araç-gereç ve hizmetlerin tümüne **özel eğitim** alanı diyoruz. Görme özürlüler, işitme özürlüler, ortopedik özürlüler, geri ve üstün zekâlılar, uyumsuz çocuklar, korunmaya muhtaç çocuklar bu gruba girmektedir. Bugün çocuk nüfusunun % 14'ünü oluşturan bu grup, yaklaşık olarak 2.300.000 kadar tahmin edilmektedir. Ülkemizde bunların eğitimleri ve sağlanan hizmetler 1950'lerden sonra başlamıştır. Bugün bunlara yönelik kurum ve hizmetler, bakanlık düzeyinde, ilköğretim Genel Müdürlüğü'ne bağlı bir şube olarak örgütlenmiştir. Bunlara yönelik eğitim kurum ve hizmetleri dört grupta toplayabiliriz :

1. Yatılı ve gündüzlü özel eğitim okulları
2. Yetiştirme yurtları
3. Normal okullarda özel sınıflar
4. Rehberlik ve araştırma merkezleri

Genellikle ilköğretim ve bazıları için de ortaöğretim olanakları sağlanmaktadır. Fakat bu grubun okullaşma oranları çok düşüktür. Örneğin geri zekâlıların okullaşma oranı % 4, işitme özürlüler için binde 8, görme özürlüler için % 2.6, ortopedik özürlüler için binde 1'dir.

Özel eğitime olan ilginin toplumsal değişme sürecinde aşağıda belirtilen toplumsal etmenler rol oynamıştır.

- a. Varlıklı ailelerin velilerinin özel eğitime muhtaç çocuklarının eğitiminin sağlanması için devletin olanaklarını zorlamaları.
- b. Özel eğitim alanında eğitim görmüş uzmanların çabaları.
- c. Bu kişilere duyulan acıma duygusu ve ümanist değerler.
- d. Baskı gruplarının çabaları.
- e. Üniversitelerin çabaları.
- f. Eşitlik değerinin, eğitimde fırsat eşitliğinin giderek yaygınlaşması.
- g. Bu kişilerin görünürdeki sayısal yönden giderek artışları, onların eğitilmeleri gereğini zorlamıştır.
- h. Teknolojinin etkisiyle bunlar için araç-gereçler geliştirilmiştir.

F. Toplumsal hareketlilik aracı olarak eğitim

Dikey toplumsal hareketlilik olayı, başlı başına bir değişimdir. İşte eğitim, toplumda mevcut tabakalaşma sistemini de değiştiren sosyo-ekonomik hareketliliğin hızlanmasını etkileyen bir süreçtir. Böylece bireyler, kazanılmış statü elde etme olanağı bulmuşlardır. Bu durum sınıflar arası mesafenin bir ölçüde azalmasına yol açmıştır.

Ülkemizde Cumhuriyet döneminden beri alt sınıfların çocukları belirli ölçüde eğitim yoluyla mevcut statülerini yükseltmişlerdir. Toplum karmaşıklaştıkça, ortaya çıkan yeni meslekler için örgün eğitim yoluyla bilgi ve beceriler öğretilmiş ve bu durum, alt grupların yararına olmuştur. Özellikle sanayileşmiş yörelerimizdeki mesleki ve teknik öğretime olan istemin artışı bu hususu doğrulamaktadır. Yine yüksek okul ve üniversitelerimizin artışı da bu istemleri karşılayan eğitim kurumlarımızdır.

G. Aile yaşamında değişimler, kadın ve çocuk

Kent yaşamındaki aile biçimi çekirdek aileye dönüşmektedir. Boy le bir ailede bireysellik doğmakta ve ana babanın çocuklar üzerindeki etki derecesi azalmaktadır. Bireyler arası görüş ayrılıkları doğmakta, ailenin bütünleyici etkisi azalmaktadır. Kent yaşamında köydekinin aksine tüketici bir aile doğunca, eylemlerde değişme cereyan etmektedir. Ailenin, çocuğun eğitimi (bilgi vermek ve rehberlik etmek) işlevi azalarak bu işlevin büyük bir kısmını okul üzerine almaktadır. Okulun işlevleri artmaktadır. Kadının çeşitli ev araçlarının gelişmesi ile de artık uzun uzun ev işi için hazırlanması söz konusu olmadığı için onun da eğitimi önem kazanmış ve meslek yaşamına hazırlanması için okul eğitimine istemi arttırmıştır.

● Kadın

Değişen ekonomik koşullar, kadının çalışma yaşamına girmesini kolaylaştırmıştır. Bu durum, onun örgün eğitimden yararlanmasını sağlamıştır. Özellikle kentsel kesimde oldukça belirginleşen bu özellik, kadının toplumsal hareketliliğini sağlamıştır.

● Çocuk

Kadının çalışma yaşamına girişi, okul öncesi eğitimin gelişmesini sağlamış, onun çocuğunun bakımı sorununu ortaya çıkarmıştır. Bu nedenle 0-3 yaş çocukları için kreş, 3-7 yaş için ana okulu gereksinimi ortaya çıkmıştır. Bu gereksinimi karşılamak için ülkemizde çeşit-

li kurumlar örgütlenmiştir. Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı, M. E. B iş yerleri ve fabrikalar, Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu, Üniversiteler, Özel ve Tüzel kişiler gibi altı tür kuruluş etkinlik durumundadır. Bu kurumların tümü, bugün için 0-6 yaş grubu çocuklarının ancak % 0.5'ine hizmet sağlayabilmektedir. 3-6 yaş için oran % 1.1'dir. Fakat bu kuruluşlar daha çok büyük kentlerde yoğunlaşmıştır. Ayrıca ilkokullar içindeki ana sınıfların sayısı da giderek artarak 1978 yılında 984 adet olmuştur.

H. Baskı grupları

Toplumsal değişme, ekonomik, siyasal, mesleki ve dinsel ve eğitimsel nitelikte birtakım güçlü grupların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Sanayi toplumlarında birey tek başına etkin olamamaktadır. Bu yüzden böyle gruplar yoluyla üyelerin yararları savunulmakta, iktidarlar denetlenmekte, kamu oyu oluşturulmaktadır. Bu gruplar yoluyla kamu yararından çok, özel yararlar sağlanmaktadır. Bunlara «toplumsal güçler» de denmektedir.

Baskı grupları ülkemizde özellikle özel eğitime muhtaç çocukların (geri zekâlı çocuklar vs.) eğitilmesi, kadın hakları ve kadın eğitimi, kimsesiz çocukların eğitimi, okul öncesi eğitimi düşüncesi ve uygulanması (Ana okulları, kreş, yuva) gibi alanlarda eğitime katkıda bulunmuşlardır. Son yıllarda işçi kuruluşlarımız, yurt dışındaki işçi çocuklarının eğitimi konusuna da yönelmişler ve bu konuya ilgiyi arttırmışlardır.

I. Çağdaşlaşma

Asya, Ortadoğu, Afrika ve Latin Amerika gibi ülkelerin toplumsal ve ekonomik kalkınmaları, eğitime de yansımaktadır. Bu toplumların gelenekçilikten çağdaşlaşmaya geçişlerine eğitim programlarının içerikleri değişmekte, planlar birtakım sınırlamalar koymaktadır, eğitimsel olanaklar nicel olarak artmaktadır. Eğitim, çağdaşlaşmada bir araç rolü oynamaktadır.

Bu kuramın eğitime uygulanmasına ilişkin bir örnek olarak, ülkemizdeki gecekondularını belirtebiliriz. Gecekondularda ev eşyalarında ve giysilerde maddi alanda hızlı bir değişme olmuştur. Fakat manevi alanda, kız çocuklarının okutulması gerektiği inancı maddi değişmeler kadar değildir. Bu konudaki değer yargıları hâlâ geçerlidir.

Sonuç

Eğitimin, sanayileşme, tarımda modernleşme, düzenli ve dengeli kentleşme ve gelir dağılımında denge sağlama gibi kalkınma amaç-

larımıza yardımcı olması gerekmektedir.

Eğitim politikamızda sistem yaklaşımının benimsenmesi, parçacılıktan bütüncülüğe geçişi sağlayabilir. Eğitim ile kalkınma arasındaki yakın ilişkilerin anlaşılması, eğitim hizmetlerinin ekonomik ve toplumsal gereksinimlere uygun olarak planlanmasını gerektirmektedir.

Değişmelere yön verme bakımından gerek genel ekonomik ve toplumsal planlama, gerekse eğitimsel planlama uygulamasına önem vermek gerekmektedir. Özellikle insangücü gereksinmesi ile okullardan mezun olanların sayısı arasında bir denge sağlanması gerekir.

Ayrıca, sağlıklı eğitimsel ve toplumsal planlama için eğitim toplum arasındaki ilişkileri saptayan bilimsel araştırmalara gereksinimimiz vardır. Nicel yönden örgün eğitimde büyük bir mesafe almış olan toplumumuzda buna paralel olarak eğitimde nitel yönlerle de ağırlık vermemiz gerekmektedir. Böylece eğitim, bütün aşamalarıyla bir bütün olarak ele alınmış olacaktır. Bu bütünlük, hem temel eğitim, hem de mesleki-teknik eğitim kurumlarını geliştirerek bunları birlikte planlamakla gerçekteşebilir.

K a y n a k l a r

1. Ottaway, A. K. C. — Education and Society, 1968.
2. Reece, Mc Gee — Education and Social Change On Education-Sociological Perspective, 1967.
3. Goslin, David — «Social Change and Education» in Foundations of Education, 1967.
4. Weinberg, Carl — «Social Change and Education» in Foundations of Education, 1971.
5. Stanley, O. — Education and Social Integration, 1953.
6. Tezcan, Mahmut — Eğitim Sosyolojisine Giriş, 1976.
7. Bursalıoğlu, Ziya — Okul Yönetiminde Yeni Yapı ve Davranış, 1979.
8. Ådem, Mahmut — Planlı Bir Eğitim Düzeni Kurulmalıdır. Eğitim ve Bilim Dergisi, Sayı 21, Eylül 1979.
9. Enç, M. Çağlar, D. Özsoy, Y. — Özel Eğitime Giriş, 1975.
10. 4. Beş Yıllık Kalkınma Planı Eğitim Bölümü.